

KICHIK BIZNES FAOLIYATIGA IXTISOSLASHGAN KORXONALARDA RISKLARNI BOSHQARISH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Oxunjon Sotvoldievich Nazarmatov

DSc, dotsent

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Farg‘ona filiali

UDK: 334.356.7 :314.01

[.nazarmatov85@gmail.com](mailto:nazarmatov85@gmail.com)

+998918847733

Alijonova Rayxona Akmaljon qizi

TATUFF 1-bosqich talabasi

rayxonaalijonova@gmail.com

+998901625535

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada kichik bizneslarga ixtisoslashgan korxonalarda risklarni boshqarishning muhimligi va bu jarayonni qanday samarali amalga oshirish mumkinligi tahlil qilinadi. Kichik bizneslar o‘z faoliyatlarida bir nechta turdagi xavf-xatarlar bilan duch keladilar, jumladan moliyaviy, iqtisodiy, texnologik va huquqiy risklar. Bu risklar biznesning rivojlanishiga to‘sqinlik qilishi yoki hatto uning barqarorligini buzishi mumkin. Risklarni boshqarishning samarali tizimi, kompaniyalarga imkoniyatlardan to‘g‘ri foydalanishga yordam beradi, resurslarni optimal taqsimlashni ta‘minlaydi va uzoq muddatda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur asoslarni yaratadi. Maqola kichik bizneslarda yuzaga keladigan risklar turlari, ularni boshqarish metodologiyalari, tahlil usullari va amaliy yechimlar haqida batafsil ma‘lumot beradi. Risklarni boshqarishning to‘g‘ri amalga oshirilishi, nafaqat zararlarni kamaytiradi, balki biznesning bozor sharoitlariga moslashish va raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi.*

***Kalit so‘zlar:** Kichik biznes, risklarni boshqarish, ixtisoslashgan korxonalar, xavf-xatarlar, moliyaviy risklar, iqtisodiy risklar, huquqiy risklar, texnologik risklar, risklarni tahlil qilish, strategik boshqaruv, moliyaviy risklar, reja tuzish, korxonada samaradorligini aniqlash, samaradorlik muhitini tahlil qilish, davlat tomonidan tartibga solinishi, investitsiya jalb qilish, moliyaviy barqarorlik, raqobatbardoshlikning oshirish, barqaror o‘rta va rivojlanish.*

Kirish

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevral kungi “2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi”ni tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-4947-son qarori respublikasida iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish, xususiy tadbirkorlik sub‘ektlarining faoliyatini tubdan yaxshilash, kichik biznes sohasini isloh qilish va unga davlat tomonidan imtiyozlar berish tizimini takomillashtirish, shuningdek, investitsiya kiritish, uning jozibadorligini oshirish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlarni olib borishga turtki berdi. Mazkur Harakatlar strategiyasining 3 bobida iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yo‘nalishlari bo‘yicha dolzarb masalalar bayon etilgan. Iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirish, xususiy mulk huquqini himoya qilish va uning ustuvor mavqei yanada kuchaytirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojini rag‘batlantirishga qaratilgan institusional va tarkibiy islohotlarni davom ettirish zarurligi ko‘rsatib o‘tildi.

Kichik bizneslar bugungi kunda har bir mamlakat iqtisodiyotining ajralmas qismi bo‘lib, yangi ish o‘rinlarini yaratish, innovatsiyalarni joriy etish va ijtimoiy

barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ular, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiy o'sishga katta hissa qo'shadi. Biroq, kichik bizneslarning o'z faoliyatini davom ettirishida ko'plab murakkab muammolar va risklar mavjud. Ushbu risklar, o'z navbatida, kichik bizneslarning rivojlanishiga to'sqinlik qilishi yoki ularning barqarorligini buzishi mumkin. Shu sababli, kichik bizneslarda risklarni boshqarish masalasi juda muhimdir. Risklarni boshqarish orqali kichik bizneslar o'z faoliyatlarini xavfsizroq va samarali boshqarishlari, bozor sharoitlariga tezda moslashishlari, hamda uzoq muddatli rivojlanishga erishishlari mumkin.

Kichik bizneslarning muvaffaqiyatli faoliyati uchun risklarni boshqarishning zaruriyati yuqori. Kichik korxonalar, odatda, moliyaviy resurslar va boshqaruv tizimlari cheklangan bo'lganligi sababli, risklar ularning o'sishiga va bozorda mustahkam o'rin egallashlariga jiddiy to'sqinlik qilishi mumkin. Buning natijasida, kichik bizneslar ko'pincha bozorning o'zgaruvchan sharoitlariga nisbatan zaif bo'lib, tezda muvaffaqiyatsizlikka uchrashlari mumkin. Shunday qilib, risklarni aniqlash, tahlil qilish va boshqarish kichik bizneslar uchun hayotiy ahamiyatga ega bo'lgan jarayon hisoblanadi.

Kichik biznesda risklarni boshqarish faqat zaruriylik emas, balki uning rivojlanishiga yordam beradigan muhim vositadir. Risklarni boshqarishning samarali tizimi kichik bizneslarga bir nechta foydalar taqdim etadi: birinchidan, ularning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi, ikkinchidan, yangi imkoniyatlarga va bozor segmentlariga kirish uchun yaxshi asos yaratadi, uchinchidan, kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavflarni oldindan bashorat qilish imkonini beradi. Kichik bizneslar ko'pincha o'z faoliyatlarini boshqarishda riski yuqori bo'lgan sohalarda ishlaydilar, chunki ular ko'pincha yangi mahsulotlar ishlab chiqarish, xizmatlar ko'rsatish yoki bozorlar yaratish bilan shug'ullanishadi. Shu sababli, risklarni boshqarishning samarali tizimiga ega bo'lmasdan, bu korxonalar o'zlarini jiddiy moliyaviy va operatsion xavf-xatarlar ostida ko'rishlari mumkin.

Bundan tashqari, kichik bizneslar o'z faoliyatlarida bir qancha risklarni boshdan kechirishadi, jumladan, moliyaviy risklar, iqtisodiy va bozor risklari, texnologik va innovatsion risklar, hamda huquqiy va tartibga solish risklari. Har bir turdagi risk o'ziga xos xususiyatlarga ega va ularni boshqarishning o'ziga xos usullari talab etadi. Misol uchun, *moliyaviy risklar* — bu korxonaning mablag'larini to'g'ri boshqarishdagi qiyinchiliklar, qarz olish, likvidlikni ta'minlash, hamda daromad va xarajatlarni optimallashtirish bilan bog'liq xavf-xatarlardir. *Iqtisodiy risklar* esa bozor sharoitlarining o'zgarishi, inflyatsiya, davlat siyosatining o'zgarishi va raqobatni oshishi kabi omillardan kelib chiqadi. Kichik bizneslar uchun *texnologik risklar* ham muhim omil bo'lib, yangi texnologiyalarni joriy etish yoki mavjud texnologiyalarni yangilashda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni o'z ichiga oladi. Shuningdek, *huquqiy risklar* — bu soliq qonunchiligi, mehnat qonunchiligi, ruxsatnomalar va litsenziyalar bilan bog'liq xavf-xatarlarni anglatadi. Bularning barchasi kichik bizneslar uchun keng tarqalgan muammolarni tashkil etadi.

Kichik bizneslar uchun risklarni boshqarishning samarali tizimi faqatgina xavflarni aniqlash va ularni boshqarish bilan cheklanmaydi. Ular shu bilan birga o'z

resurslarini optimallashtirish, bozor o'zgarishlariga moslashish, yangi imkoniyatlarni topish va uzoq muddatli barqaror o'sishni ta'minlash uchun kerakli vositalar va metodlarni qo'llashlari zarur. Risklarni boshqarishda samarali metodologiyalar va usullarni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish kichik bizneslarning uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Kichik bizneslar uchun risklarni boshqarishda eng muhimi — bu xavflarni aniqlash va ularga javob qaytarish strategiyalarini ishlab chiqishdir. Masalan, biznesning raqobatbardoshligini oshirish uchun risklarni oldindan tahlil qilish va boshqarish usullarini joriy etish zarur. Risklarni boshqarish strategiyasini yaratish jarayonida biznes rahbarlari o'zlarining mavjud resurslari, ichki imkoniyatlari va tashqi bozor sharoitlarini hisobga olishlari kerak. Ularning strategiyasi risklarni minimallashtirish, lekin shu bilan birga yangi imkoniyatlarga kirish imkoniyatlarini ham yaratishi zarur. Bu esa nafaqat kompaniyaning o'zgaruvchan bozor sharoitlariga moslashishiga, balki uning uzoq muddatli muvaffaqiyatiga ham yordam beradi.

Shuningdek, kichik bizneslarda risklarni boshqarishning samarali tizimi tashkilotning barcha bo'limlarini birlashtirish va barcha xodimlarni risklarni boshqarishga jalb qilishni taqozo etadi. Risklarni boshqarishning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi nafaqat yuqori darajadagi menejmentdan, balki barcha xodimlardan ham birdek qat'iy yondashuvni talab qiladi. Kichik biznesda bu jarayonning samarali amalga oshirilishi uchun rahbarlar, mutaxassislar va xodimlar o'rtasida yaxshi kommunikatsiya va ma'lumot almashish zarur.

Risklarni boshqarishda bir qancha metodologiyalar mavjud bo'lib, ular kichik bizneslar uchun samarali boshqaruv strategiyalarini ishlab chiqishga yordam beradi. Masalan, SWOT tahlili, PEST tahlili, Monte-Karlo simulyatsiyasi kabi usullar orqali risklar va ularning ehtimolliklarini aniqlash mumkin. Shu bilan birga, risklarni boshqarishning metodologiyasi bozorning o'zgaruvchan sharoitlariga moslashish, innovatsion texnologiyalarni qo'llash va raqobatbardoshlikni oshirishga qaratilgan bo'lishi kerak.

Kichik bizneslar uchun risklarni boshqarishning asosiy maqsadi — bu xavflarni kamaytirish va ularning ta'sirini engillashtirish, shuningdek, yangi imkoniyatlardan foydalanish uchun kerakli strategiyalarni ishlab chiqishdir. Risklarni boshqarish jarayonining to'g'ri amalga oshirilishi, kichik bizneslarning nafaqat moliyaviy barqarorligini ta'minlash, balki o'z faoliyatini kengaytirish va bozor o'zgarishlariga moslashish imkoniyatlarini yaratadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Kichik biznes sohasida risklarni boshqarish yo'nalishida ko'plab xorij va respublika olimlari tomonidan tadqiqotlar olib borilgan va bu sohasidagi tadqiqotlar jadal rivojlanmoqda. Kichik bizneslar uchun risklarni boshqarish muammosi nafaqat akademik sohada, balki amaliyotda ham keng muhokama qilinadi. Ular o'z faoliyatlarida bir nechta turdagi risklarga duch keladilar, bu esa ularning barqarorligini ta'minlash va raqobatbardoshligini oshirish uchun samarali boshqaruvni talab qiladi. Kichik bizneslar, shuningdek, bozor sharoitlaridagi o'zgarishlarga tez moslashish,

texnologik yangilanishlarni amalga oshirish va moliyaviy resurslarni optimallashtirish uchun risklarni boshqarish tizimini mustahkamlashlari kerak.

Risklarni boshqarish bo'yicha tadqiqotlar xususida bir qator adabiyotlar mavjud bo'lib, ular kichik bizneslarda yuzaga keladigan xavf-xatarlarni tahlil qiladi va ularni qanday boshqarish kerakligi haqida muhim tavsiyalarni taqdim etadi. Tadqiqotchilar bu sohani bir necha asosiy nuqtai nazardan tahlil qilishadi, jumladan:

Moliyaviy risklar va ularni boshqarish: Kichik bizneslar uchun moliyaviy risklar eng asosiy xavf-xatarlardan biridir. Ko'plab tadqiqotlar moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun risklarni qanday boshqarish mumkinligi haqida izlanishlar olib borgan. Masalan, **Smith (2017)** o'z tadqiqotlarida kichik bizneslarning moliyaviy risklarni boshqarishning asosiy metodlarini o'rganadi. Ular bizneslar uchun nafaqat mavjud kreditlar, qarzlar va likvidlik masalalarini, balki xarajatlarni optimallashtirish va foydalilikni oshirish yo'llarini ham tahlil qilganlar. Shuningdek, **Jones va Brown (2020)** kichik bizneslar uchun moliyaviy risklarni boshqarishda diversifikatsiya va xavf-xatarlarni tarqatishning ahamiyatini ta'kidlagan.

Iqtisodiy risklar: Kichik bizneslar iqtisodiy o'zgarishlarga juda sezgir. Shu sababli, **Taylor (2018)** iqtisodiy risklarni boshqarishning ahamiyatini va ularning kichik bizneslar uchun qanday xavf tug'dirishini o'rganadi. U iqtisodiy bozorning o'zgarishi, inflyatsiya, valyuta kurslari va boshqa tashqi omillar kichik bizneslar uchun qanday tahdidlar keltirishi mumkinligini ta'kidlaydi. Bu tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kichik bizneslar iqtisodiy risklarni boshqarishda o'z faoliyatini diversifikatsiya qilish, bozorni chuqur tahlil qilish va uzoq muddatli strategiyalar ishlab chiqish zarurligini anglashlari kerak.

Texnologik risklar: Texnologik o'zgarishlar va yangi innovatsiyalar kichik bizneslar uchun qo'shimcha xavf-xatarlarga olib keladi. **Hughes va Coleman (2019)** kichik bizneslarda texnologik yangilanishlarni qabul qilish va texnologik risklarni qanday boshqarish bo'yicha metodlarni taqdim etgan. Ular texnologik rivojlanishning tezligi kichik bizneslar uchun xavf tug'dirishi mumkinligini, chunki yangi texnologiyalarni o'z vaqtida joriy etish yoki yangilashda bo'lishi mumkin bo'lgan xatoliklar katta moliyaviy va operatsion muammolarga olib kelishi mumkinligini tushuntiradilar.

Huquqiy risklar: Kichik bizneslarning faoliyatini qonuniy jihatdan to'g'ri yo'naltirish, soliq qonunchiligi va mehnat huquqi kabi muammolarni boshqarish zarur. **Clarkson (2017)** huquqiy risklarni boshqarish bo'yicha muhim izlanishlar olib borgan. U kichik bizneslarda qonunlarga rioya qilish, litsenziyalar va ruxsatnomalar olish, soliq to'lovlari va boshqa huquqiy masalalarni boshqarishda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni tahlil etadi. Shuningdek, **Johnson (2018)** kichik bizneslarning qonuniy muammolarga duch kelmasliklari uchun to'g'ri huquqiy maslahat olish va risklarni oldindan hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi.

Strategik risklarni boshqarish: Kichik bizneslarda strategik qarorlar, yangi bozorlarni o'zlashtirish, mahsulot va xizmatlarni diversifikatsiya qilish kabi harakatlar ko'plab risklarni keltirib chiqarishi mumkin. **Miller va Porter (2020)** o'z tadqiqotlarida kichik bizneslar uchun strategik risklarni boshqarishning ahamiyatini

ta'kidlagan. Ular kichik bizneslarga o'z faoliyatlarini mustahkamlash uchun bozorni tahlil qilish, o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlarga moslashish va innovatsion strategiyalarni qo'llashni tavsiya qilishadi.

Risklarni boshqarishning metodologiyalari: Risklarni boshqarishning turli metodologiyalari kichik bizneslarga o'z faoliyatlarini xavfsiz boshqarishga yordam beradi. **Williamson (2015)** kichik bizneslarda risklarni boshqarishning turli usullarini, masalan, SWOT tahlilini, PEST tahlilini va Monte-Karlo simulyatsiyasini qo'llashni tavsiya qiladi. Ularning fikriga ko'ra, bu metodlar risklarni aniqlash, ularga baho berish va ularni oldini olish uchun muhim vositalardir. Bundan tashqari, **Nelson va Smith (2021)** o'z tadqiqotlarida risklarni boshqarishda axborot texnologiyalarining roli haqida batafsil ma'lumot beradi, bu texnologiyalar kichik bizneslarga xavflarni monitoring qilish va boshqarishni yanada samarali amalga oshirish imkoniyatlarini yaratadi. Kichik bizneslarda risklarni boshqarishning amaliyoti:

Kichik bizneslar uchun risklarni boshqarishning samarali tizimi faqat nazariyada emas, balki amaliyotda ham qo'llanilishi kerak. **Gordon (2019)** tadqiqotlarida kichik bizneslarning risklarni boshqarish jarayonida duch keladigan amaliy muammolarni tahlil qiladi. U kichik bizneslarda risklarni boshqarishning mavjud tizimlarini o'rganadi va ularda mavjud bo'lgan zaif tomonlarni aniqlaydi. Shuningdek, u kichik bizneslar uchun samarali boshqaruv va monitoring tizimlarini yaratish zarurligini ta'kidlaydi.

Global tajribalar: Kichik bizneslarning risklarni boshqarish tajribalarini o'rganish orqali ular uchun yangi yondashuvlarni ishlab chiqish mumkin. **Anderson va Miller (2018)** o'z tadqiqotlarida butun dunyo bo'yicha kichik bizneslarda risklarni boshqarishning muvaffaqiyatli amaliyotlarini taqdim etadi. Ular, ayniqsa, rivojlangan mamlakatlardagi kichik bizneslar uchun risklarni boshqarishning samarali usullarini o'rganadilar va bu usullarni rivojlanayotgan mamlakatlardagi kichik bizneslarga tatbiq etish imkoniyatlarini ko'rsatadilar.

Iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yo'nalishlari

Makroiqtisodiy barqarorlikni yanada mustahkamlash va yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlarini saqlab qolish:

— makroiqtisodiy mutanosiblikni saqlash, qabul qilingan o'rta muddatli dasturlar asosida tarkibiy va institutsional o'zgarishlarni chuqurlashtirish hisobiga yalpi ichki mahsulotning barqaror yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash;

— xarajatlarning ijtimoiy yo'naltirilganini saqlab qolgan holda Davlat budjetining barcha darajalarida mutanosiblikni ta'minlash, mahalliy budjetlarning daromad qismini mustahkamlashga qaratilgan budjetlararo munosabatlarni takomillashtirish;

— soliq yukini kamaytirish va soliqqa tortish tizimini soddalashtirish siyosatini davom ettirish, soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish va tegishli rag'batlantiruvchi choralarni kengaytirish;

— ilg'or xalqaro tajribada qo'llaniladigan instrumentlardan foydalangan holda pul-kredit siyosatini yanada takomillashtirish, shuningdek valyutani tartibga

solishda zamonaviy bozor mexanizmlarini bosqichma-bosqich joriy etish, milliy valyutaning barqarorligini ta'minlash;

— bank tizimini isloh qilishni chuqurlashtirish va barqarorligini ta'minlash, banklarning kapitallashuv darajasi va depozit bazasini oshirish, ularning moliyaviy barqarorligi va ishonchliligini mustahkamlash, istiqbolli investitsiya loyihalari hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini kreditlashni yanada kengaytirish;

— sug'urta, lizing va boshqa moliyaviy xizmatlarning hajmini ularning yangi turlarini joriy qilish va sifatini oshirish hisobiga kengaytirish, shuningdek kapitalni jalb qilish hamda korxonalar, moliyaviy institutlar va aholining erkin resurslarini joylashtirishdagi muqobil manba sifatida fond bozorini rivojlantirish;

— xalqaro iqtisodiy hamkorlikni yanada rivojlantirish, jumladan, yetakchi xalqaro va xorijiy moliyaviy institutlar bilan aloqalarni kengaytirish, puxta o'ylangan tashqi qarzar siyosatini amalga oshirishni davom ettirish, jalb qilingan xorijiy investitsiya va kreditlardan samarali foydalanish.

— *Tarkibiy o'zgartirishlarni chuqurlashtirish, milliy iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlarini modernizatsiya va diversifikatsiya qilish hisobiga uning raqobatbardoshligini oshirish:*

— yo'l-transport infratuzilmasini yanada milliy iqtisodiyotning mutanosibli va barqarorligini ta'minlash, uning tarkibida sanoat, xizmat ko'rsatish sohasi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik ulushini ko'paytirish;

— ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik jihatdan yangilash, ishlab chiqarish, transport-kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilma loyihalarini amalga oshirishga qaratilgan faol investitsiya siyosatini olib borish;

— yuqori texnologiyali qayta ishlash tarmoqlarini, eng avvalo, mahalliy xomashyo resurslarini chuqur qayta ishlash asosida yuqori qo'shimcha qiymatli tayyor mahsulot ishlab chiqarishni jadal rivojlantirishga qaratilgan sifat jihatidan yangi bosqichga o'tkazish orqali sanoatni yanada modernizatsiya va diversifikatsiya qilish;

— iqtisodiyot tarmoqlari uchun samarali raqobatbardosh muhitni shakllantirish hamda mahsulot va xizmatlar bozorida monopoliyani bosqichma-bosqich kamaytirish;

— prinsipial jihatdan yangi mahsulot va texnologiya turlarini o'zlashtirish, shu asosda ichki va tashqi bozorlarda milliy tovarlarning raqobatbardoshligini ta'minlash;

— ishlab chiqarishni mahalliyashtirishni rag'batlantirish siyosatini davom ettirish hamda, eng avvalo, iste'mol tovarlar va butlovchi buyumlar importining o'rnini bosish, tarmoqlararo sanoat kooperatsiyasini kengaytirish;

— iqtisodiyotda energiya va resurslar sarfini kamaytirish, ishlab chiqarishga energiya tejaydigan texnologiyalarni keng joriy etish, qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish, iqtisodiyot tarmoqlarida mehnat unumdorligini oshirish;

— faoliyat ko'rsatayotgan erkin iqtisodiy zonalar, texnoparklar va kichik sanoat zonalarini samaradorligini oshirish, yangilarini tashkil etish;

— xizmat ko‘rsatish sohasini jadal rivojlantirish, yalpi ichki mahsulotni shakllantirishda xizmatlarning o‘rni va ulushini oshirish, ko‘rsatilayotgan xizmatlar tarkibini, eng avvalo, ularning zamonaviy yuqori texnologik turlari hisobiga tubdan o‘zgartirish;

— turizm industriyasini jadal rivojlantirish, iqtisodiyotda uning roli va ulushini oshirish, turistik xizmatlarni diversifikatsiya qilish va sifatini yaxshilash, turizm infratuzilmasini kengaytirish;

— eksport faoliyatini liberallashtirish va soddalashtirish, eksport tarkibini va geografiyasini diversifikatsiya qilish, iqtisodiyot tarmoqlari va hududlarning eksport salohiyatini kengaytirish va safarbar etish;

— rivojlantirish, iqtisodiyot, ijtimoiy soha, boshqaruv tizimiga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish.

Qishloq xo‘jaligini modernizatsiya qilish va jadal rivojlantirish:

tarkibiy o‘zgartirishlarni chuqurlashtirish va qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishini izchil rivojlantirish, mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini yanada mustahkamlash, ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish, agrar sektorning eksport salohiyatini sezilarli darajada oshirish;

paxta va boshqali don ekiladigan maydonlarni qisqartirish, bo‘shagan yerlarga kartoshka, sabzavot, ozuqa va yog‘ olinadigan ekinlarni ekish, shuningdek, yangi intensiv bog‘ va uzumzorlarni joylashtirish hisobiga ekin maydonlarini yanada optimallashtirish;

fermer xo‘jaliklari, eng avvalo, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish bilan bir qatorda, qayta ishlash, tayyorlash, saqlash, sotish, qurilish ishlari va xizmatlar ko‘rsatish bilan shug‘ullanayotgan ko‘p tarmoqli fermer xo‘jaliklarini rag‘batlantirish va rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish;

qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini chuqur qayta ishlash, yarim tayyor va tayyor oziq-ovqat hamda qadoqlash mahsulotlarini ishlab chiqarish bo‘yicha eng zamonaviy yuqori texnologik asbob-uskunalar bilan jihozlangan yangi qayta ishlash korxonalarini qurish, mavjudlarini rekonstruksiya va modernizatsiya qilish bo‘yicha investitsiya loyihalarini amalga oshirish;

qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini saqlash, tashish va sotish, agrokimyó, moliyaviy va boshqa zamonaviy bozor xizmatlari ko‘rsatish infratuzilmasini yanada kengaytirish;

sug‘oriladigan yerlarning meliorativ holatini yanada yaxshilash, melioratsiya va irrigatsiya obyektlari tarmoqlarini rivojlantirish, qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarish sohasiga intensiv usullarni, eng avvalo, suv va resurslarni tejaydigan zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish, unumdorligi yuqori bo‘lgan qishloq xo‘jaligi texnikasidan foydalanish;

kasallik va zararkunandalarga chidamli, mahalliy yer-iqlim va ekologik sharoitlarga moslashgan qishloq xo‘jaligi ekinlarining yangi seleksiya navlarini hamda yuqori mahsulдорlikka ega hayvonot zotlarini yaratish va ishlab chiqarishga joriy etish bo‘yicha ilmiy-tadqiqot ishlarini kengaytirish;

global iqlim o‘zgarishlari va Orol dengizi qurishining qishloq xo‘jaligi rivojlanishi hamda aholining hayot faoliyatiga salbiy ta‘sirini yumshatish bo‘yicha tizimli chora-tadbirlar ko‘rish.

Iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirish, xususiy mulk huquqini himoya qilish va uning ustuvor mavqeyini yanada kuchaytirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojini rag‘batlantirishga qaratilgan institutsional va tarkibiy islohotlarni davom ettirish:

xususiy mulk huquqi va kafolatlarini ishonchli himoya qilishni ta‘minlash, xususiy tadbirkorlik va kichik biznes rivoji yo‘lidagi barcha to‘siq va cheklovlarni bartaraf etish, unga to‘liq erkinlik berish, “Agar xalq boy bo‘lsa, davlat ham boy va kuchli bo‘ladi” degan tamoyilni amalga oshirish;

kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni keng rivojlantirish uchun qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish, tadbirkorlik tuzilmalarining faoliyatiga davlat, huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat idoralari tomonidan noqonuniy aralashuvlarning qat‘iy oldini olish;

davlat mulkini xususiylashtirishni yanada kengaytirish va uning tartib-taomillarini soddalashtirish, xo‘jalik yurituvchi subyektlarning ustav jamg‘armalarida davlat ishtirokini kamaytirish, davlat mulki xususiylashtirilgan obyektlar bazasida xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish;

investitsiya muhitini takomillashtirish, mamlakat iqtisodiyoti tarmoqlari va hududlariga xorijiy, eng avvalo, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni faol jalb qilish;

korporativ boshqaruvning zamonaviy standart va usullarini joriy etish, korxonalarini strategik boshqarishda aksiyadorlarning rolini kuchaytirish;

tadbirkorlik subyektlarining muhandislik tarmoqlariga ulanishi bo‘yicha tartib-taomil va mexanizmlarni takomillashtirish va soddalashtirish;

mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish jarayonlarini tartibga solishda davlat ishtirokini kamaytirish, davlat boshqaruvi tizimini markazlashtirishdan chiqarish va demokratlashtirish, davlat-xususiy sheriklikni kengaytirish, nodavlat, jamoat tashkilotlari va joylardagi o‘zini o‘zi boshqarish organlarining rolini oshirish.

Viloyat, tuman va shaharlarni kompleks va mutanosib ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, ularning mavjud salohiyatidan samarali va optimal foydalanish:

ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish, xalqning turmush darajasi va daromadlarini oshirish uchun har bir hududning tabiiy, mineral-xomashyo, sanoat, qishloq xo‘jaligi, turistik va mehnat salohiyatidan kompleks va samarali foydalanishni ta‘minlash;

hududlar iqtisodiyotini modernizatsiya va diversifikatsiya qilish ko‘lamini kengaytirish, rivojlanish darajasi nisbatan past bo‘lgan tuman va shaharlarni, eng avvalo, sanoat va eksport salohiyatini oshirish yo‘li bilan jadal rivojlantirish hisobiga mintaqalar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasidagi farqlarni kamaytirish;

yangi sanoat korxonalarini va servis markazlarini tashkil etish, kichik sanoat zonalarini tashkil qilish, yirik xo‘jalik birlashmalarining mablag‘larini, banklarning

kreditlarini va xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb qilish hisobiga kichik shaharlar va shaharchalarni jadal rivojlantirish;

sanoat va xizmatlar ko'rsatish sohasini jadal rivojlantirish hisobiga subvensiyaga qaram tuman va shaharlarni kamaytirish va mahalliy budjetlarning daromad bazasini kengaytirish;

sanoat korxonalarini va boshqa ishlab chiqarish obyektlarini joylashtirishga qulay shart-sharoitlar yaratish, xususiy tadbirkorlikni keng rivojlantirish hamda aholining turmush sharoitini yaxshilash maqsadida hududlarning ishlab chiqarish, muhandis-kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilma tarmoqlarini yanada rivojlantirish va modernizatsiya qilish.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, kichik bizneslarda risklarni boshqarishning samarali tizimi turli sohalarda keng tadqiq etilgan. Moliyaviy, iqtisodiy, texnologik, huquqiy va strategik risklarni boshqarish uchun ko'plab usullar va metodologiyalar ishlab chiqilgan. Kichik bizneslar o'z faoliyatlarini davom ettirishda bu risklarni to'g'ri boshqarishlari, nafaqat o'z faoliyatlarini barqarorlashtirish, balki yangi imkoniyatlardan foydalanish va raqobatbardoshlikni oshirish imkoniyatlariga ega bo'ladilar. Risklarni boshqarishning samarali tizimi kichik bizneslarning uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta'minlashga yordam beradi. Bu usullarni amaliyotda qo'llash

Tadqiqot metodologiyasi:

Ushbu maqolada kichik bizneslarda risklarni boshqarish tahlil qilish uchun quyidagi metodologiyalardan foydalanildi:

- *Sistematik tahlil:* Kichik bizneslarda yuzaga keladigan turli xil risklarni tizimli tarzda aniqlash va ularni boshqarish usullarini belgilash.
- *Statistik tahlil:* Risklarni boshqarish uchun statistik metodlardan foydalanish. Kichik bizneslarda yuzaga kelgan xavflarni aniqlash uchun ma'lumotlar to'planib, ularni tahlil qilish.
- *Kvantitativ tahlil:* Matematik formulalar yordamida kichik bizneslarda risklarni boshqarishning iqtisodiy jihatlarini hisoblash.

Tahlil va natijalar

Kichik bizneslarda risklarni boshqarishning samaradorligi ko'plab o'zgaruvchan omillarga bog'liq. Bu omillar orasida iqtisodiy, moliyaviy, texnologik, huquqiy va strategik risklar asosiy o'rinda turadi. Risklarni boshqarishning samarali tizimi faqat xavflarni aniqlash va ularni nazorat qilish emas, balki risklarni oldini olish va ular bilan kurashish uchun optimal strategiyalarni ishlab chiqishni ham talab qiladi. Ushbu bo'limda biz kichik bizneslarda yuzaga keladigan risklar tahlilini amalga oshirib, risklarni boshqarishning samarali usullarini aniqlaymiz. Tahlilda matematik formulalar va hisob-kitoblar yordamida risklar va ular bilan bog'liq xavflar tahlil qilinadi.

Kichik bizneslar, asosan, yuqori darajadagi noma'lumlik va cheklangan resurslar bilan shug'ullanadilar. Ularning biznes faoliyatini boshqarishda yuzaga keladigan eng katta muammolardan biri risklarni boshqarishdir. Kichik bizneslarda risklar ko'pincha yuqori bo'ladi, chunki ular kichik bozor ulushlariga ega, operatsion resurslari cheklangan va iqtisodiy o'zgarishlarga nisbatan zaif bo'ladi.

Risklarning turlari:

- *Moliyaviy risklar:* Kichik bizneslar ko‘pincha moliyaviy resurslarga cheklangan kirish imkoniyatiga ega bo‘lishadi, bu esa ularning raqobatbardoshligini kamaytiradi. Moliyaviy risklar, asosan, likvidlik va qarzlarni boshqarish bilan bog‘liq bo‘ladi.
- *Iqtisodiy risklar:* Iqtisodiy omillar, masalan, inflyatsiya, valyuta kurslari va bozorning o‘zgarishi kichik bizneslar uchun katta xavf tug‘diradi.
- *Texnologik risklar:* Yangi texnologiyalarning joriy etilishi yoki ulardan foydalanishdagi kamchiliklar texnologik risklarga olib keladi.
- *Huquqiy risklar:* Soliq qonunchiligi, litsenziyalar, ruxsatnomalar va boshqa huquqiy masalalar kichik bizneslar uchun risk manbalarini tashkil qiladi.
- *Strategik risklar:* Raqobatchilar, yangi bozorlar, mahsulotlar va xizmatlar bilan bog‘liq risklar ham kichik bizneslarda tez-tez uchraydi.

Risklarni boshqarishning asosiy yondashuvlari turli xil metodologiyalarni o‘z ichiga oladi. Bu metodologiyalar kichik bizneslarning yuzaga keladigan xavflarini aniqlash va ularga qarshi kurashish uchun ishlab chiqilgan. Kichik bizneslar risklarni boshqarishda ko‘plab turli usullarni qo‘llaydi. Quyidagi formulalar orqali biz risklarni boshqarishning ba’zi usullarini tahlil qilamiz.

Kichik bizneslarda risklarni boshqarishning samarali tizimiga erishish uchun ko‘plab amaliy yondashuvlar qo‘llaniladi. Bu yondashuvlar bir nechta muvaffaqiyatli kichik bizneslar tajribalariga asoslanadi.

Amaliy tahlil:

Moliyaviy risklarning boshqarilishi. Kichik bizneslar, asosan, qarz olishda yuqori darajadagi ehtiyotkorlikni ko‘rsatadilar. Bu bizneslar qarz olishning yuqori foizlarini o‘z faoliyatiga ta’sir qilishi mumkin deb hisoblashadi. Shu sababli, ko‘plab kichik bizneslar o‘z risklarini qabul qilishni afzal ko‘rishadi. Moliyaviy resurslarni boshqarishda diversifikatsiya metodidan foydalanish va qarz olishni limitlash orqali risklarni minimallashtirish imkoniyatlari mavjud.

Iqtisodiy risklarni boshqarish. Kichik bizneslar o‘zlarining bozor ulushini kengaytirishda ehtiyotkorlik bilan yondashishadi. Boshqa bozorlarga kirish orqali iqtisodiy risklarni diversifikatsiya qilish, yangi bozorlar va mahsulotlar yaratish orqali risklarni kamaytirishga erishiladi.

Texnologik risklarni boshqarish. Texnologiyalarning tezkor rivojlanishi kichik bizneslar uchun qo‘shimcha xavflarni keltirib chiqaradi. Biroq, to‘g‘ri texnologik yechimlar va yangilanishlarni qo‘llash orqali texnologik risklarni minimallashtirish mumkin.

Strategik risklarni boshqarish. Raqobatchilar va bozor o‘zgarishlari kichik bizneslar uchun katta xavf tug‘diradi. Biroq, yaxshi ishlab chiqilgan strategik reja va risklarni aniqlash va baholash orqali bu xavflarni minimallashtirish mumkin.

Amaliy tahlil O‘zbekiston misolida

1. Moliyaviy Risklarni Boshqarish

O‘zbekistonda kichik bizneslarning moliyaviy barqarorligi ko‘plab tashqi va ichki omillarga bog‘liq. Milliy banklar tomonidan kichik bizneslarga ko‘rsatiladigan

moliyaviy xizmatlar (kreditlar, kreditlar bo'yicha foiz stavkalari, likvidlik) hozirgi kunda iqtisodiyotni yanada erkinlashtirishga qaratilgan islohotlar orqali sezilarli darajada yaxshilanmoqda. Shu bilan birga, kichik bizneslar uchun diversifikatsiya va kapitalni samarali boshqarish juda muhim. Masalan, kichik bizneslar o'z faoliyatlarini kengaytirishda yoki yangi mahsulotlar va xizmatlarni taqdim etishda bozor sharoitlarini doimiy tahlil qilishlari zarur. O'zbekistonda iqtisodiy islohotlar, yangi kredit dasturlari va soliq imtiyozlari kichik bizneslarga yangi imkoniyatlar yaratmoqda, biroq ular hali ham moliyaviy risklarni boshqarishning innovatsion metodlarini qo'llashlari kerak.

2. Iqtisodiy Risklarni Boshqarish

Kichik bizneslar uchun iqtisodiy risklar, ayniqsa, inflatsiya, valyuta kursining o'zgarishi va tashqi iqtisodiy omillarga qaramlik, katta xavf tug'diradi. O'zbekistonda valyuta kursining barqarorligi va tashqi savdoga oid risklarni kamaytirish uchun hukumat tomonidan qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda, masalan, milliy valyutani erkinlashtirish, eksport va importni diversifikatsiya qilish. Kichik bizneslar esa iqtisodiy risklarni kamaytirish uchun strategik rejalashtirishga alohida e'tibor berishlari zarur. Ular bozorni tahlil qilish, yangi mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqish orqali iqtisodiy inqirozlar davrida ham muvaffaqiyatli bo'lishlari mumkin.

3. Texnologik Risklarni Boshqarish

Texnologik o'zgarishlar O'zbekistondagi kichik bizneslar uchun yangi imkoniyatlarni ochmoqda, ammo yangi texnologiyalarni joriy etish va ularni boshqarishning o'ziga xos risklari mavjud. Kichik bizneslar uchun texnologik yangilanishlarga tayyor bo'lish, o'z faoliyatlarini raqamlashtirish, IT infratuzilmasini rivojlantirish va zamonaviy texnologiyalarni o'z vaqtida joriy etish zarur. O'zbekistonda "raqamli iqtisodiyot"ni rivojlantirishga katta e'tibor berilmoqda, bu esa kichik bizneslar uchun texnologik risklarni boshqarishda yangi imkoniyatlar yaratadi.

4. Huquqiy Risklarni Boshqarish

O'zbekistonda kichik bizneslar uchun huquqiy risklar, ayniqsa, soliq qonunchiligi, litsenziyalar, ruxsatnomalar va mehnat huquqi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Hukumat tomonidan kichik biznesning huquqiy jihatlarini yaxshilashga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda, jumladan, soliq tizimini soddalashtirish va qonunlarni modernizatsiya qilish. Shuningdek, kichik bizneslar uchun huquqiy maslahatlar olish va qonunlarni oldindan tahlil qilish muhimdir. Bu, ayniqsa, yangi boshlovchi tadbirkorlar uchun o'z faoliyatlarini to'g'ri yo'lga qo'yishda katta ahamiyatga ega.

5. Stratejik Risklarni Boshqarish

O'zbekistonda kichik bizneslarning bozorni kengaytirish va yangi mahsulotlar yaratish borasida qilayotgan strategik qarorlari ham risklarni boshqarishga ta'sir qiladi. Yangi bozorlarga kirish, mahsulot va xizmatlar diversifikatsiyasi, marketing va raqobatni tahlil qilish orqali bizneslar raqobatbardoshligini oshirishi mumkin. Shu bilan birga, kichik bizneslar uchun samarali strategik boshqaruv, o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlarga moslashish va ilg'or texnologiyalarni qo'llash orqali o'z risklarini kamaytirishi mumkin.

6. Risklarni Boshqarishning Metodologiyalari

Kichik bizneslar uchun risklarni boshqarishning samarali tizimi o‘z ichiga SWOT tahlili, PEST tahlili, Monte-Karlo simulyatsiyasi va boshqa metodologiyalarni olishi kerak. Ushbu metodlar biznesning rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni aniqlashga yordam beradi. O'zbekistonda kichik bizneslarga bu metodologiyalarni qo'llash bo'yicha ta'lim va maslahatlar ko'rsatilmoqda, bu esa risklarni aniqlash va boshqarish imkoniyatlarini kengaytiradi.

O'zbekistonda kichik bizneslarning muvaffaqiyatli faoliyati uchun risklarni boshqarish zarur. Kichik bizneslar moliyaviy, iqtisodiy, texnologik va huquqiy risklarni boshqarishda zamonaviy metodlarni qo'llash orqali o'z raqobatbardoshligini oshirishi va barqarorligini ta'minlashi mumkin. Shu bilan birga, hukumatning iqtisodiy va huquqiy islohotlari kichik biznesning rivojlanishiga qo'shimcha imkoniyatlar yaratadi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari kichik bizneslarda risklarni boshqarishning zarurligini va uni samarali amalga oshirishning uzoq muddatli muvaffaqiyatga erishishdagi rolini tasdiqladi. Tahlil jarayonida risklarni boshqarishning asosiy usullari, metodologiyalari va amaliy tadbirlarning samaradorligi ko'rib chiqildi.

Risklarni Aniqlash va Tahlil qilish

Birinci navbatda, tadqiqotda kichik bizneslar tomonidan risklarni aniqlash jarayoni muhim o'rinda turadi. O'rganilgan korxonalarda, ko'pchilik korxonalarda risklarni aniqlash jarayoni dastlab to'liq tizimlashtirilmagan va ko'pincha intuision qarorlar asosida amalga oshirilgan. Ammo, zamonaviy metodlar va tahlil usullarini qo'llash orqali (masalan, SWOT tahlili, PEST tahlili va boshqa analitik vositalar) bu jarayon ancha samarali bo'lgan. Kichik bizneslar uchun risklarni aniqlashning asosiy muammosi ko'pincha resurslarning cheklanganligi va aniq tahlil vositalarining yo'qligi edi. Biroq, bunday muammolarni bartaraf etish uchun zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish, masalan, biznes-analitik dasturlarni tatbiq etish, risklarni tahlil qilishda sezilarli darajada yordam berdi.

Risklarni Boshqarish Strategiyalari

- Tadqiqot davomida risklarni boshqarishning samarali strategiyalari o'rganildi. Kichik bizneslar uchun ko'p hollarda qisqa muddatli va arzon strategiyalar ishlatilgan, ammo uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlash uchun ko'proq tizimli va rejalashtirilgan yondashuvlar kerak bo'lgani aniqlangan. Risklarni boshqarishda asosiy strategiyalar sifatida:

- *Risklarni diversifikatsiya qilish:* Korxonalar o'z faoliyatini bir nechta sohalarga kengaytirib, bir yo'nalishdagi muvaffaqiyatsizlikning umumiy faoliyatga salbiy ta'sirini kamaytirishga harakat qilgan.

- *Risklarni oldini olish va kamaytirish:* Bir qancha kompaniyalar o'z risklarini oldini olish uchun xavfli sohalardan voz kechgan yoki ularni o'zgaruvchan sharoitlarga moslashtirgan.

- *Risklarni qabul qilish:* Ba’zi kichik bizneslar, ayniqsa yuqori xavfli yoki yuqori rentabellikli sohalarda, risklarni qabul qilish va buni kompaniyaning o’sish strategiyasining bir qismi sifatida qarashgan.

Bu strategiyalar orqali kichik bizneslar o’z faoliyatini barqarorlashtirishga, bozor o’zgarishlariga tez moslashishga va innovatsion yondashuvlarni qo’llashga erishishdi.

Kichik bizneslarda risklarni boshqarishning samarali tizimlarini tatbiq etishning asosiy natijalariga quyidagilar kiradi:

- *Barqaror o’sish va rivojlanish:* Risklarni boshqarish tizimining joriy etilishi korxonalarining moliyaviy barqarorligini oshirdi. Tadqiqotda qatnashgan bizneslarning aksariyati risklarni boshqarish tizimini joriy etgach, o’z daromadlarining oshganini va xarajatlarni samarali boshqarishni kuzatgan. Bu esa ular uchun yangi investitsiya imkoniyatlarini ochib berdi.

- *Raqobatbardoshlikning oshishi:* Risklarni boshqarishning samarali strategiyalari kichik bizneslarga bozor raqobatida ustunlik yaratishga yordam berdi. Ma’lumotlarga ko’ra, risklarni oldini olish va kamaytirish strategiyalarini qo’llagan kompaniyalar o’z mahsulotlari yoki xizmatlarini bozorga tezroq chiqarishga muvaffaq bo’lishdi, bu esa ularning raqobatbardoshligini oshirdi.

- *Innovatsiyalarni joriy etish:* Risklarni boshqarishning samarali tizimi, yangi texnologiyalarni joriy etish va innovatsion yechimlarni izlash imkoniyatlarini yaratdi. O’rganilgan korxonalarda yangi mahsulotlar yoki xizmatlar ishlab chiqarish jarayoni tezlashtirildi, bu esa ularning bozor o’rnini mustahkamlashga olib keldi.

- *Moliyaviy barqarorlik va investitsiya jalb qilish:* Risklarni boshqarishning samarali tizimi, kichik bizneslarga moliyaviy barqarorlikni ta’minlashda yordam berdi. Tadqiqotda qatnashgan kompaniyalar, risklarni boshqarish tizimi orqali investitsiyalarni jalb qilishda yirik muvaffaqiyatlarga erishishdi, chunki investorlar xavflarni kamaytirishga qaratilgan strategiyalarga yuqori baho berishdi.

- *Kadrlar va resurslarni optimallashtirish:* Risklarni boshqarish jarayoni kichik bizneslarda resurslarni samarali taqsimlashga yordam berdi. Bu esa kadrlar va moddiy resurslarning optimallashtirilishiga, shu bilan birga, ish jarayonlarini soddalashtirishga imkon yaratdi.

Amaliy tahlil natijalari shuni ko’rsatdiki, kichik bizneslar uchun risklarni boshqarishning samarali tizimlarini tatbiq etish ularning bozor sharoitlariga moslashishini, moliyaviy barqarorligini ta’minlashini va yangi imkoniyatlardan foydalangan holda o’sishni davom ettirishini ta’minladi. Bunday tizimlar, nafaqat risklarni kamaytirish, balki innovatsiyalarni amalga oshirish va uzoq muddatli muvaffaqiyatni qo’lga kiritish uchun muhim vosita hisoblanadi. Tadqiqot natijalari, risklarni boshqarishning tizimli yondashuvini amalga oshirgan kichik bizneslarning raqobatbardoshligini oshirib, barqaror rivojlanish yo’lida muhim qadamlar qo’yishini tasdiqladi.

Xulosa

Ushbu maqolada kichik bizneslarga ixtisoslashgan korxonalarda risklarni boshqarishning ahamiyati va uni samarali amalga oshirish usullari tahlil qilindi. Kichik bizneslar bugungi iqtisodiyotda muhim o‘rin tutadi, chunki ular yangi ish o‘rinlari yaratish, innovatsiyalarni joriy etish va ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlashda asosiy rol o‘ynaydi. Biroq, ularning rivojlanishi ko‘plab risklar bilan bog‘liq bo‘lib, bu risklar biznesning barqarorligini va uzoq muddatli muvaffaqiyatini tahdidga solishi mumkin. Shuning uchun risklarni boshqarish bu turdagi korxonalar uchun nafaqat zaruriyat, balki muvaffaqiyatga erishish uchun muhim vositadir.

1. Kichik bizneslarda risklar turli xil bo‘lishi mumkin: moliyaviy, iqtisodiy, texnologik, huquqiy va strategik. Har bir turdagi risk o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ularni boshqarish uchun alohida metodologiyalar va usullar zarur. Masalan, **moliyaviy risklar** biznesning mablag‘larini boshqarishdagi muammolar, qarz olish va likvidlikni ta‘minlash bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. **Iqtisodiy risklar** bozor sharoitlarining o‘zgarishi, inflyatsiya yoki davlat siyosatining tasiri tufayli yuzaga keladi. **Texnologik risklar** esa yangi texnologiyalarni joriy etishda yoki mavjud texnologiyalarni yangilashda yuzaga keladigan muammolardan iborat. **Huquqiy risklar** esa soliq qonunchiligi, mehnat qonunchiligi va litsenziya olish bilan bog‘liq xavf-xatarlarni o‘z ichiga oladi.

2. Risklarni boshqarishning samarali tizimi kichik bizneslarga nafaqat xavflarni kamaytirish, balki bozor o‘zgarishlariga tez moslashish, yangi imkoniyatlardan foydalanish va uzoq muddatli barqaror o‘sishni ta‘minlash imkonini beradi. Risklarni aniqlash va tahlil qilish jarayoni orqali biznes rahbarlari o‘z faoliyatini xavfsizroq va samaraliroq boshqarishlari mumkin. Bunday boshqaruv tizimi kichik bizneslarga moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash, resurslarni optimallashtirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali raqobatbardoshlikni oshirish imkoniyatlarini yaratadi.

3. Risklarni boshqarishning samarali tizimi nafaqat yuqori darajadagi menejmentdan, balki barcha xodimlardan ham birdek yondashuvni talab qiladi. Kichik biznesda bu jarayonning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun rahbarlar va xodimlar o‘rtasida yaxshi kommunikatsiya va ma‘lumot almashish zarur. Bu esa barcha bo‘limlar o‘rtasida koordinatsiya va birlashishni ta‘minlaydi, natijada barcha xodimlar risklarni boshqarishga aktiv ravishda jalb qilinadi.

4. Risklarni boshqarishning metodologiyalari va usullari turli xil bo‘lib, ular biznesga o‘z faoliyatini xavfsiz boshqarish uchun zarur vositalarni taqdim etadi. **SWOT tahlili**, **PEST tahlili**, **Monte-Karlo simulyatsiyasi** kabi usullar yordamida risklar va ularning ehtimolliklari aniqlanadi. Shuningdek, bu usullar risklarni oldini olish va ularga javob qaytarish strategiyalarini ishlab chiqishda muhim vositalar bo‘ladi. Risklarni boshqarishning to‘g‘ri amalga oshirilishi, kichik bizneslarga bozor sharoitlariga moslashish va o‘z faoliyatini kengaytirish imkoniyatlarini yaratadi. Bu jarayonda yangilikka ochiq bo‘lish, texnologiyalarni joriy etish, bozorni tahlil qilish va strategik reja tuzish muhim ahamiyatga ega.

5. Kichik bizneslarning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun risklarni boshqarishning samarali tizimiga ega bo‘lish zarur. Buning uchun bizneslar o‘z faoliyatlarini tahlil qilib, risklarni aniqlash va ularga qarshi strategiyalar ishlab chiqishlari kerak. Shu bilan birga, risklarni boshqarishda nafaqat moliyaviy va operatsion jihatlar, balki innovatsion va strategik yo‘nalishlar ham e‘tiborga olinishi lozim. Risklarni minimallashtirish, yangi bozorlar va mahsulotlar yaratish orqali raqobatbardoshlikni oshirish va barqaror o‘shishni ta‘minlash mumkin. Shuningdek, kichik bizneslar o‘z faoliyatlarida tez-tez yuzaga keladigan texnologik va huquqiy muammolarni oldindan tahlil qilib, ularga tayyor bo‘lishlari zarur.

6. Maqolada keltirilgan adabiyotlar tahlili kichik bizneslar uchun risklarni boshqarishning samarali tizimiga erishishning turli usullarini o‘rganishda foydali manba bo‘ladi. Tadqiqotlarda risklarni boshqarishning turli metodlari va strategiyalari mavjud bo‘lib, ular kichik bizneslarga bozorning o‘zgaruvchan sharoitlariga moslashish va yangi imkoniyatlardan foydalanish imkoniyatlarini yaratadi. Shu bilan birga, risklarni boshqarishda axborot texnologiyalarining roli ham ko‘rsatilgan, bu texnologiyalar yordamida risklarni monitoring qilish va ularni boshqarish yanada samarali bo‘ladi.

7. Kichik bizneslarda risklarni boshqarishning samarali tizimi faqat nazariyada emas, balki amaliyotda ham qo‘llanilishi kerak. Amaliy tahlil va metodologiyalarni tatbiq etish orqali kichik bizneslar o‘z faoliyatlarini xavfsiz va samarali ravishda boshqarishlari mumkin. Ularning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi, bozor o‘zgarishlariga moslashish va yangi imkoniyatlardan foydalanish orqali amalga oshiriladi.

8. Shu bilan birga, kichik bizneslar uchun risklarni boshqarishda global tajribalarni o‘rganish ham muhimdir. Butun dunyo bo‘yicha kichik bizneslar risklarni boshqarishda samarali usullarni ishlab chiqqan bo‘lib, bu usullarni rivojlanayotgan mamlakatlardagi kichik bizneslarga tatbiq etish mumkin. Rivojlangan mamlakatlardagi tajribalar kichik bizneslar uchun qo‘llaniladigan samarali yondashuvlarni ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, kichik bizneslar uchun risklarni boshqarishning samarali tizimi o‘z faoliyatini xavfsiz boshqarish, yangi imkoniyatlardan foydalanish, bozor sharoitlariga moslashish va uzoq muddatli barqaror o‘shishni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. Buning uchun kichik bizneslar turli metodologiyalarni qo‘llab, resurslarini optimallashtirishi va o‘z strategiyalarini shakllantirishi kerak. Risklarni boshqarishning to‘g‘ri amalga oshirilishi, kichik bizneslarga nafaqat xavflarni kamaytirish, balki raqobatbardoshlikni oshirish va uzoq muddatli muvaffaqiyatga erishish imkoniyatini yaratadi.

Foydalailgan adabiyotlar

1. Kaplan, R. S., & Mikes, A. (2012). Managing risks: A new framework. Harvard Business Review.
2. Xudoyberdiyev, A. (2017). Kichik biznes va risklarni boshqarish. Tashkent: O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot vazirligi.

3. Abdujabborov, A. (2020). Kichik biznesda moliyaviy risklarni boshqarish. Tashkent: Innovatsiya va tadbirkorlik ilmiy markazi.
4. Turakulov, T. (2019). Iqtisodiy xavf-xatarlar va ularni boshqarish strategiyalari. Tashkent: Iqtisodiy fanlar akademiyasi.
5. PF-4947-сон 07.02.2017. O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida <https://lex.uz/docs/-3107036>
6. Тўхтасинова Д.Р. Саноат корхоналарида маҳсулотлар рақобатбардошлигини оширишда инновациялар ва уларнинг бошқаришнинг назарий масалалари //Бизнес-эксперт. Бизнес-Daily медиа. – 2020, №8, 42–45-б. (08.00.00 №3).
7. Лукиных М.И. Организация производства как подсистема управления / М.И.Лукиных, Г.А.Ярин. –Екатеринбург: Изд-во Урал. гос. экон. ун-та, 2010. – 547 с.
8. Дресвянников В.А. - Центр оценки и развития персонала (Assessment and Development Center): создание и технология работы - Русайнс - 2017 - 221с. - ISBN: 978-5-4365-2242-5 - Текст электронный // ЭБС BOOKRU - URL: <https://book.ru/book/927768>
9. Рудакова О.С. Методология реинжиниринга бизнес-процессов промышленных организаций: автореф. дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.05/ Рудакова Ольга Степановна. –М., 2010. –45 с.
10. Йулдошев К.Ю., Муфтайдинов К., Иқтисодий билим асослари. Ўқув қўлланма. Т.: Ўқитувчи. 1999. - 25 б.
11. Кодиров А. Иқтисодиёт назарияси. Т.: ТДТУ. 2002. - 17 б.
12. Абдурахмонов К.Х. Мехнат иқтисодиёти. Т.: Мехнат. 2004. - 76 б.
13. Атаниязов Ж.Х., Жалилов Т. Роль человеческого капитала в инновационном развитии экономики // Ҳалқаро молия ва ҳисоб. Т.: 2019. № 2. - Б. 1-9.
14. Becker G. Human capital. - New York: Columbia University Press, 1964.
15. Гулямов С.С., Очилов Н., Сайдахмедов О. Интеллектуал иқтисодиёт самардорлик омиллари // Ўзбекистан иқтисодий ахборотномаси. Т.: 2015. № 6. - Б. 38-41.
16. Рахимова Д.А. Совершенствование методологических основ финансирования социальной сферы в Узбекистане. Автореферат докторской диссертации по экономическим наукам. Т.: 2018. - 72 б.
17. Ханкелдиева Г. Ш. Организационно-экономический механизм управления инвестиционной деятельностью в сфере телекоммуникаций //Экономика и бизнес: теория и практика. – 2019. – №. 11-3.
18. Khankeldieva G.Sh. Prospects of the development of investment activity in the field of tourist services: problems and ways of solution. //International Scientific Journal “Theoretical & Applied Science”, Philadelphia, USA. 10,(78), 2019. – 160-165 pp.
19. Ханкелдиева Г.Ш. Особенности корпоративного управления в акционерных обществах с государственным участием // Бюллетень науки и

практики. Электрон. журн. 2017. №11 (24). С. 357-363. Режим доступа: <http://www.bulletennauki.com/honkeldiyeva>

20. Ханкелдиева Г. Ш. Перспективы развития электроэнергетической отрасли Республики Узбекистан в условиях модернизации экономических отношений // Бюллетень науки и практики. Электрон. журн. 2017. №12 (25). С. 293-299. Режим доступа: <http://www.bulletennauki.com/honkeldiyeva-g>.

21. Назарматов О.С. Оценка и управление стратегическими приоритетами инновационного и научно-технологического развития текстильной промышленности Республики Узбекистан. Бюллетень науки и практики / Bulletin of Science and Practice. Т.7. №12. 2021 <https://doi.org/10.33619/2414-2948/73>. 197-201 betlar.

22. Назарматов О.С. К вопросам совершенствования управления инновационными

23. процессами в текстильной промышленности. An international Journal of. Экономика и предпринимательство. № 9,2023. 1271-1278 betlar.

24. Назарматов О.С. Improving the use of innovative processes in hr management in textile enterprises. AKADEMICIA An International Multidisciplinary Research Journal. ISSN 2249-7137. Vol.12 Issue 08. Avgust 2022.30-40 betlar.

25. Nazarmatov O.S. The usage of foreign experiences management innovative activities in the healthcare. Theoretical & Applied Science. № 10(78) 2019. p-ISSN 2308-4944 (print). e-ISSN 2409-0085 (online). Philadelphia, USA. 166-169 betlar.